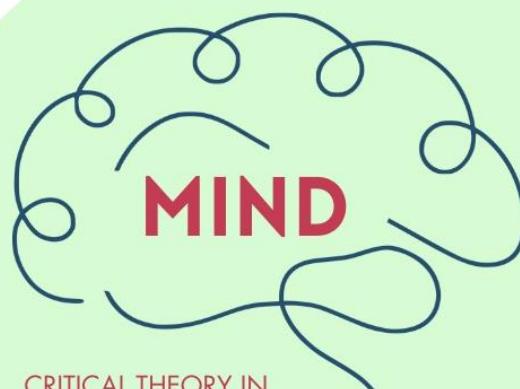

MIND modelis:

Modeļa ietvars

kritiskās domāšanas attīstībai neformālajā pieaugušo izglītībā

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

Co-funded by
the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project number: 2023-1-LT01-KA220-ADU-000153426

Saturs

Ievads.....	3
Metodoloģiskais pamatojums	3
MIND modelis.....	5
MIND modeļa vispārīgs apraksts	6
1. posms: Ierosināšana	6
2. posms: Iepriekšējo zināšanu, pieredzes un intuīcijas apšaubīšana	6
3. posms: Izpratne	6
4. posms: Refleksija un metaizziņa	7
5. posms: Lēmumu pieņemšana un rīcība.....	7
MIND modeļa paplašināti skaidrojumi.....	8
MIND modeļa priekšrocības un iespējamie izaicinājumi.....	10

Ievads

Kritiskās domāšanas attīstības modeļa sistēma (turpmāk tekstā - "MIND modelis") ir paredzēta pieaugušo neformālās izglītības darbiniekiem, skolotājiem, pasniedzējiem un pieaugušo izglītības programmu izstrādātājiem, kuri vēlas attīstīt un pilnveidot kritiskās domāšanas prasmes dažādām pieaugušo izglītojamo grupām. "Daudzveidīgi" nozīmē dažādas vecuma grupas, sociālo izcelsmi, etnisko izcelsmi un citas atšķirības, kas pārsniedz ģeogrāfiskās un kultūras robežas. Tas ir mūsu MIND modeļa universālums. Mēs, tā veidotāji, esam pārliecināti, ka to var viegli piemērot formālajā izglītībā, jo tā filozofiski metodoloģiskā pieeja ir balstīta uz bagātīgu pētījumu klāstu par to, kā pieaugušie mācās vislabāk.

Metodoloģiskais pamatojums

Lai izveidotu universālu MIND modeli, projekta komanda vispirms veica sistemātisku gan starptautiskās, gan nacionālās literatūras (proti, Horvātijas, Latvijas, Lietuvas, Rumānijas) apskatu. Sistemātiska literatūras analīze atklāja, ka kritiskās domāšanas attīstībai, kā arī pašam jēdzienam neformālās pieaugušo izglītības kontekstā trūkst zinātniskas uzmanības. Kritiskās domāšanas jēdziens un tā komponenti ir vairāk vai mazāk universāli visos izglītības kontekstos un vidēs. Tomēr pieeja kritiskās domāšanas attīstīšanai ir atšķirīga. Mēs esam identificējuši 4 metodoloģiskās pieejas, kas attiecas uz neformālo pieaugušo izglītību.

Mēs esam identificējuši 4 metodoloģiskās pieejas, kas attiecas uz pieaugušo neformālo izglītību:

- **Pirmkārt**, Brukfilda, kas balstās uz kritisko teoriju un pragmatismu.
- **Otrkārt**, Garisona metode, kas balstīta uz pašvadītu mācīšanos un kritisko teoriju.
- **Treškārt**, Santos Meneses, Paščenko, Mikhailovas uz problēmu risināšanu balstītu mācīšanos, pašvadītu un uz sadarbību balstītu mācīšanos; mācīšanos tiešsaistē un bezsaistē; sinhronu un asinhronu mācīšanos.
- **Ceturtkārt**, Meredita un Stīlas pieeju, kas pamatojas uz sociālo konstruktīvismu un pragmatismu.

Projekta komanda, izmantojot SVID analīzi, izvērtēja visas četras metodoloģiskās pieejas. Katra pieeja tika novērtēta kā tāda, kurai ir savas stiprās un vājās puses, iespējas un draudi, lai to īstenotu konkrētos pieaugušo izglītības kontekstos.

Tāpēc, lai apmierinātu visas vajadzības un iespējas, tika nolemts izveidot jaunu modeli, pamatojoties uz jau esošajiem. Jaunā MIND modeļa pamatā ir sociālā konstruktīvisma, pragmatisma un kritiskās teorijas atziņas, kas sniedz plašas zināšanas un pierādījumus par kritiskās domāšanas attīstību neformālajā pieaugušo izglītībā.

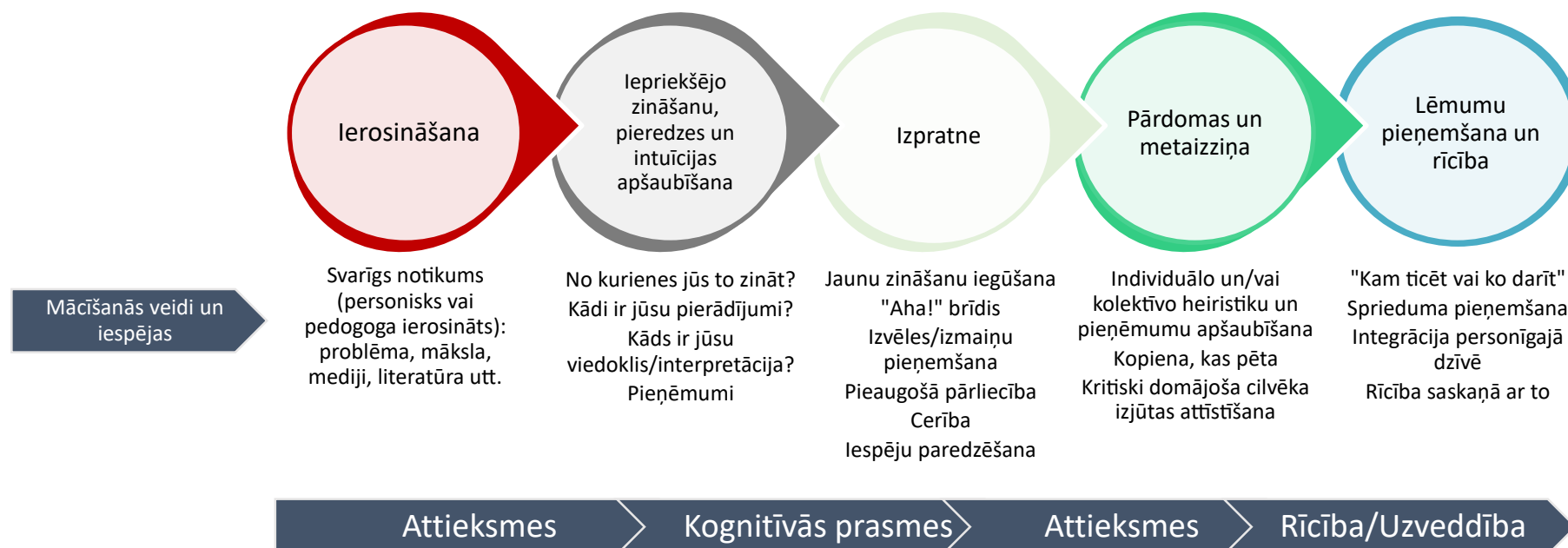
Sociālais konstruktīvisms, jo zināšanas un pieredze to pielietošanā tiek gūta mijiedarbībā ar citiem un mācoties no citiem. Kritiskā domāšana ir individuāla, bet arī sociāla, jo tā tiek apgūta, attīstīta un praktizēta noteiktā sociālā kontekstā.

Kritiskā teorija, jo tā cenšas apstrīdēt pastāvošās normas, cīnīties par patiesību, taisnīgumu, vienlīdzību, ļoti labi sasaucas ar neformālo pieaugušo izglītību un, protams, ar iespējām attīstīt kritisko domāšanu.

Pragmatisms, pateicoties tā eksperimentālajam raksturam, praktiskajai pieejai problēmu risināšanā, kas ir kritiskās domāšanas virsmērķis - pielietot zināšanas un prasmes praktiskā rīcībā.

Jaunizveidotais modelis tiek saukts par **MIND modeli** pēc projekta nosaukuma saīsinājuma.

MIND modelis

1. attēls. MIND modelis (Kritiskās domāšanas attīstības modelis pieaugušo neformālajā izglītībā)

MIND modeļa vispārīgs apraksts

Tas atspoguļo kritiskās domāšanas attīstības procesu, kas ir visaptverošs, secīgs, bet ne noslēgts un pilnībā pabeigts process. Pats domāšanas process nekad nav pabeigts, un veids, kā tas tiek piedzīvots, var atšķirties atkarībā no situācijas.

Process sastāv no pieciem posmiem, kas ir cieši saistīti, taču tos var praktizēt un piedzīvot atsevišķi.

1. posms: Ierosināšana

Tas ir posms, kad izglītojamā interese par kādu ideju, jautājumu, problēmu vai problēmu ir radusies, un viņš/viņa vēlas to izpētīt tālāk, iedziļināties un rast atbildes uz saviem jautājumiem. Ierosināšana ir divējāda: tā nozīmē intereses un iepriekšējo zināšanu un pieredzes atsaukšanu atmiņā. Ierosināšanu var īstenot ne tikai ar citiem cilvēkiem, bet arī ar sevi. Piemēram, lasot grāmatu, vērojot apkārtējo vidi, skatoties televīzijas programmu vai filmu. Neformālās izglītības kontekstā, kad mācīšanās notiek uz vietas vai ārpus tās, kopā ar citiem cilvēkiem, stimulu ierosināšanai dod pedagogs, un viņš vada visu posmu.

Šajā posmā lielākoties atsaucas uz iepriekšējās pieredzes rezultātā izveidoto attieksmi.

2. posms: Iepriekšējo zināšanu, pieredzes un intuīcijas apšaubīšana

"Intuīcijas ir zemapziņas vai neapzinātās domas vai secinājumi, kas ietekmē mūsu uzvedību, bet nav pietiekami spēcīgas, lai paceltos līdz apziņai. Tāpēc, uzdodot jautājumus, piemēram, "no kurienes jūs to zināt?", "kāpēc jūs tam ticat?", "vai ir kādi pierādījumi šim apgalvojumam?", "kas jums to teica/informēja par to?", pedagogs var pārvarēt zemapziņas barjeru un pāriet pie kritiskas analīzes." Šis posms ir neliels ierosināšanas solis vai to var saukt par ierosināšanas paplašinājumu. Šajā posmā izglītojamie izdara pieņēmumus par jautājumu, ideju, jautājumu, problēmu. Viņi var izvirzīt hipotēzes, pieņēmumus, prognozēt, ne vienmēr gūstot pamatotus pierādījumus. Neformālās izglītības kontekstā pieaugušo izglītotājs, pedagogs vai pasniedzējs veicina jautājumu uzdošanas procesu, daloties ar personīgajiem pieņēmumiem un sākotnējām interpretācijām.

Šajā posmā tiek apšaubītas esošās attieksmes un "ieslēdzas" kognitīvā domāšana.

3. posms: Izpratne

Šajā posmā izglītojamie iedziļinās jautājumā, idejā, problēmā, tēmā, pētot to un padziļinot savu izpratni. Šajā posmā, pamatojoties uz jauniem (vai apstiprinātiem) pierādījumiem, veidojas zināšanas un pārliecība. Tas ir atkarīgs no iepriekšējā posmā uzdotajiem galvenajiem jautājumiem un padziļina tos. Izpratni var iegūt, strādājot individuāli, patstāvīgi vai grupā - sadarbojoties. Pieaugušo izglītotājs, skolotājs, pasniedzējs veicina jaunas jēgas iegūšanas procesu abos gadījumos - individuālā un grupu darbā. Atšķirība ir veicināšanas metodēs. Mācīšanās var notikt klātienē vai tiešsaistē, tiešā vai hibrīdā, vai jauktā mijiedarbības formātā.

Šajā posmā tiek izmantotas kognitīvās stratēģijas un metodes, lai aktivizētu domāšanu, iegūtu jaunu jēgu, pārbaudītu pieņēmumus, hipotēzes, iepriekšējās interpretācijas par pētāmo jautājumu, problēmu, tematu.

4. posms: refleksija un metaizziņa

Šis posms ietver pārdomas un pārdomāšanu par jauniegūtajām zināšanām un pieredzi - gan individuāli, gan kolektīvi. Tas ir process, kurā tiek izvērtēti un pārvērtēti iepriekšējie uzskati un attieksme personīgā un grupas līmenī. Pieaugušo izglītotājs, pedagogs, pasniedzējs visos gadījumos veicina pārdomu procesu - gan individuālajā, gan grupu darbā. Atšķirība ir veicināšanas metodēs. Process var notikt klātienē vai tiešsaistē, tiešā vai hibrīdā, vai jauktā mijiedarbības formātā

Šajā posmā veidojas jaunas attieksmes un/vai tiek pārskatītas, pārbaudītas vai uzlabotas iepriekšējās. Tiek izmantotas metakognitīvās stratēģijas un metodes, lai aktivizētu refleksiju un metaizziņu. Pieaugušie izglītojamie attīsta un pilnveido "kritiskās būtības" izjūtu.

5. posms: Lēmumu pieņemšana un rīcība

Šajā posmā zināšanas, kognitīvās prasmes un attieksmes tiek integrētas un ieviestas praksē. Izglītojamie izdara secinājumus par to, "kam ticēt vai ko darīt", izdara pamatotus spriedumus un ieņem aktīvu nostāju/rīcību personīgajā, profesionālajā un sociālajā dzīvē.

Kā kritiskas būtnes, pieaugušie izglītojamie rīkojas saskaņā ar kritiskiem spriedumiem un laiku pa laikam turpina tos pārbaudīt un pārskatīt svarīgos apstākļos, kas rada jaunas idejas, uzdod jautājumus un prasa jaunus risinājumus vecai vai jaunai problēmai. Tāpēc šis modelis ir lineārs un procesuāls, bet ne slēgts - to var atkārtot atkal un atkal.

Katram posmam var būt nepieciešams atšķirīgs laiks atkarībā no mācību vides un situācijas.

MIND modeļa paplašināti skaidrojumi

KD ATTĪSTĪBAS POSMI	KD ATTĪSTĀMĀS ATTIEKSMES UN PRASMES	PIEAUGUŠO SKOLOTĀJA LOMA	PIEAUGUŠO IZGLĪTOJAMĀ LOMA	INDIVIDUĀLO MĀCĪBU PIEEJU PIEMĒRI	GRUPU MĀCĪBU METOŽU PIEMĒRI
1. posms: ierosināšana	Brīnums, zinātkāre	Atvērtās mācību vides izveide	Esiet gatavi atsaukt atmiņā iepriekšējās zināšanas un pieredzi, esiet gatavi ar tām dalīties un būt atvērti jaunai iespējamai pieredzei.	Kad izglītojamais sāk lasīt grāmatu vai apmeklēt kādu pasākumu, viņš atceras iepriekšējo pieredzi un sasaista to ar gaidāmo jauno pieredzi, radot interesi uzzināt vairāk.	Pedagogs rosina domāt par kādu svarīgu tematu, jautājumu, ideju, un izglītojamie dalās savās domās, izmantojot tādu metodi kā "prāta vētra".
2. posms: iepriekšējo zināšanu, pieredzes un intuīcijas apšaubīšana	Atvērtība, jautājumu uzdošana, hipotēžu izvirzīšana, patiesības meklēšana.	Veidojiet atvērtu mācību vidi, uzdodiet jautājumus, kas rosina domāt.	Aktīvi iesaistīties domāšanas un mācīšanās procesā, uzdodot jautājumus un izvirzot hipotēzes, kas rosina domāt, dalīties ar pieņēmumiem un būt gataviem tos pārbaudīt.	Izglītojamais pēta iepriekšējo pieredzi, uzdodot šādus jautājumus: Kā un kad tas notika? Kā tas ir saistīts ar jauno notikumu? Kāda bija mana loma? Ko es toreiz domāju? Kā šis jaunais notikums, lasījums varētu attīstīties no manas pieredzes?	Pedagogs aicina uz diskusiju mazākā vai lielākā grupā, un izglītojamie mijiedarbojas, izmantojot tādas metodes kā "domā-strādā pārī-dalies", "domu karte" u. c.

3. posms: Izpratne	Būt analītiskam un analizēt, skaidrot un interpretēt, būt sistemātiskam, argumentētam, meklēt patiesību.	Izpētes veicināšana un atbalstīšana.	Aktīva iesaistīšanās domāšanas un mācīšanās procesā, izmantojot pašvadītas un/vai kooperatīvas mācīšanās stratēģijas.	Izglītojamaais lasa grāmatu, izmantojot aktīvas domāšanas un izpratnes kontroles metodes (piemēram, I.N.S.E.R.T), piedalās aktivitātē, izmantojot novērošanas stratēģijas, piemēram, "novēro un salīdzini".	Pedagogs sniedz norādījumus un vadlīnijas par pētīšanas un izpētes procesu, izglītojamie mijiedarbojas, izmantojot tādas metodes kā "debates", "stūrīši", "apaļais galds" u. c.
4. posms: refleksija un metaizziņa	Atvērtība, izvērtēšana, paškorekcija, intelektuālā brieduma pakāpe.	Sniegt iespēju un atbalstīt pārdomas, refleksiju	Atvērtība pārdomām, refleksijai, apmaiņai un iespējamām izmaiņām zināšanās, attieksmē un turpmākajā darbībā.	Izglītojamaais raksta dienasgrāmatu, refleksiju žurnālu, dalās pārdomās mutiski.	Pedagogs aicina un veicina refleksiju, izglītojamie reflektē, izmantojot tādas metodes kā "nepabeigtie teikumi", "paturi pēdējo vārdu man" u. c.
5. posms: Lēmumu pieņemšana un rīcība	Pašregulācija, lēmumu pieņemšana	Atbalsts aktīvai iesaistei kritiskā darbībā	Aktīva rīcība - attieksmes maiņa vai praktiska rīcība.	Izglītojamaais ierosina vai aktīvi rīkojas sociālā pasākumā, kampaņā, raksta kritisku atsauksmi utt.	Izglītojamo grupa izspēlē jaunu projektu, izstrādā programmu, raksta petīciju, organizē sociālo kampaņu utt.

MIND modeļa priekšrocības un iespējamie izaicinājumi

Šim modelim ir daudz priekšrocību praktiskā pielietojuma ziņā.

Pirmkārt, to viegli atpazīst pieaugušo izglītotāji un skolotāji, kuri ir pieraduši izmantot pieredzē balstītas, uz sadarbību balstītas mācību metodes.

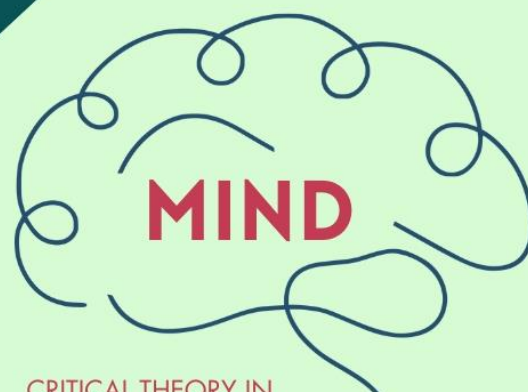
Otrkārt, pieaugušo izglītotāji parasti balsta savu mācīšanu uz iepriekšējo izglītojamo zināšanām, ņemot vērā viņu pieredzi. Arī piedāvātais modelis atbilst un atzīst iepriekšējo zināšanu un pieredzes vērtību abām pusēm - gan pedagogiem, gan izglītojamajiem. Iepriekšējās zināšanas un pieredze nodrošina stabilu pamatu jaunām zināšanām un pieredzei, jo tās vislabāk var apgūt un novērtēt saistībā ar jau apgūto.

Treškārt, piedāvātais modelis paredz aktīvu lomu izglītojamajam, bet pedagogam ir veicinātāja loma. Tas ir ļoti izplatīts neformālajā pieaugušo izglītībā, un pieaugušo izglītotāji pie tā ir pieraduši.

Galvenais izaicinājums pedagogam ir tas, ka aktīvā praktiskā darbība ir procesa beigās, un pie tās ir jāstrādā mierīgi, konsekventi un diezgan lēni. Process prasa lielu pacietību, pētniecisko un analītisko darbu, kam jābūt gataviem gan pedagogam, gan izglītojamajiem. Neformālās pieaugušo izglītības pasākumi ļoti bieži ir balstīti uz aktīvu praktisku darbību, mazāk uzsvāru liekot uz kognitīvām darbībām.

Tāpēc ir vairākas lietas, kas ir nepieciešamas tiem, kuri gatavojas izmantot šo modeli:

- (1) iepazīties ar kritiskās domāšanas jēdzienu un tās attīstības iespējām;
- (2) jābūt labai pieredzei un praksei pieaugušo izglītībā;
- (3) rūpīgi iepazīties ar piedāvāto kritiskās domāšanas modeli un piedāvātajiem mācību materiāliem; un
- (4) piedalīties pedagogu apmācības kursā, lai varētu sagatavoties kritiskās domāšanas attīstīšanai pieaugušo vidū, izmantojot piedāvāto programmu un/vai regulāras programmas ar dažiem uzlabojumiem, pielāgojumiem un/vai papildinājumiem.

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project number: 2023-1-LT01-KA220-ADU-000153426